

Marlena Gęborska

"Tajemnicze ogrody 3 : rozprawy i szkice z literatury dla dzieci i młodzieży", Krystyna Heska-Kwaśniewicz, Katowice 2013 : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 2, 202-205

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARLENA GĘBORSKA
*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach*

Krystyna Heska-Kwaśniewicz: *Tajemnicze ogrody 3 : rozprawy i szkice z literatury dla dzieci i młodzieży.* – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013. – 177, [3] s. : il. kolor ; 24 cm. – (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ; nr 3086). – ISBN 978-83-226-2193-6

Prof. zw. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz jest badaczką polskiej literatury dla dzieci i młodzieży, autorką cenionych publikacji naukowych poświęconych polskim pisarzom związanym ze Śląskiem (m.in. *Kolorowy rytm życia. Studia o prozie Gustawa Morcinka* (Kraków 1993), *Wyznanie narodowe Śląska. Teksty literackie i paraliterackie w drukach okresu powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku* (Katowice 1999) oraz literaturze czasu wojny i okupacji (m.in. *Braterstwo i Służba. Rzecz o pisarstwie Aleksandra Kamińskiego* (Katowice 1998), *Taki to mroczny czas. Losy pisarzy śląskich w okresie wojny i okupacji* (Katowice 2004)). W najnowszym tomie rozważań o literaturze dla młodego odbiorcy *Tajemnicze ogrody 3: rozprawy i szkice z literatury dla dzieci i młodzieży* badaczka nie tylko powraca do klasyki literatury młodzieżowej, ale również tak, jak i w poprzednich dwóch tomach, omawia je w kontekście współczesnych zjawisk literackich i artystycznych. Trzeci tom to także powrót do ulubionych tematów (takich jak:

przestrzenie domu i ogrodu, podróże, elementy górskiego pejzażu czy nurt religijny) podejmowanych we wcześniejszych tomach (1996, 2009).

We wstępie autorka umieszcza motto: „Książka jest niczym ogród, który można włożyć do kieszeni (przysłowie chińskie)”[s. 7]. Zgodnie ze *Słownikiem symboli* Władysława Kopalińskiego ogród może symbolizować: raj, szczęście, zbawienie, czystość, dom, schronienie, odpoczynek, świeżość, cień, porządek, życie ludzkie, żeńskość, płodność, urodzaj, wiosnę, radość, wesołość, harmonię, refleksję [Kopaliński, 1991]. Wielość interpretacji symbolu daje duże możliwości artystycznego przedstawienia, dlatego motyw ogrodu pojawia się we wszystkich dziedzinach sztuki różnych epok. Ogród to w potocznym znaczeniu przestrzeń zajęta pod uprawę roślin ozdobnych lub użytkowych. Analogicznie – ogród literacki można rozważać, przyglądając się pełnionej przez niego funkcji estetycznej i/lub dydaktycznej. Heska-Kwaśniewicz skupia się w szczególności na tych książkach, które realizują obie te funkcje. Przywołuje utwory o wysokiej wartości literackiej, które kształtują gust i wrażliwość młodego odbiorcy. Sama autorka staje się zaś przewodnikiem po tych literackich przestrzeniach, bo jak pisze: „każda literatura bowiem jest jak ogród, nie zawsze plewiony, czasem angielski, czasem francuski, ale zawsze piękny i zaskakujący, trzeba tylko poszukać ścieżek i dróg”[s. 8].

Zalew masowej literatury, bazującej na idei dystrybucji produktu totalnego, prowokuje pytanie o te książki, które mimo upływu lat wciąż są tajemniczym zjawiskiem z pogranicza sztuki, religijnej medytacji, patriotyzmu, uniwersalnych wartości i codziennych doświadczeń. Rozprawy i szkice zawarte w *Tajemniczych ogrodach* adresowane są do badaczy literatury, nauczycieli, bibliotekarzy, studentów, ale i do rodziców, którzy są pierwszym i najważniejszym filarem na drodze inicjacji literackiej młodych ludzi. Zawarte w trzecim tomie artykuły poświęcone są ulubionym książkom kolejnych pokoleń. Owe dzieła odczytane na nowo niejako zostają przywrócone w pamięci swoich czytelników. Autorka ponownie zaskakuje, wydobywając wątki nieznane a istotne dla interpretacji omawianych dzieł [Lewandowicz-Nosal, 2009]. Analizując wszystkie utwory, badaczka zwraca uwagę na grę z konwencją, nastroj i aluzje literackie, słownictwo, kompozycję oraz style narracji, inkrustowanie, waloryzację i antynomie kulturowe. Publikacja składa się z sześciu głównych części: *Tryptyk górski*, *Powroty do książek i tematów*, *Poznań literacki*, *Zabawy, gry i dorastanie*, *Wszystkie drogi prowadzą do Betlejem*, *Dzieciństwo z perspektywy nostalgicznej*. Rozprawę otwiera omówienie literackiego reportażu Romana Pollaka *Wyprawa skautów śląskich przez Orawę, Tatry na Spisz* (1919). Heska-Kwaśniewicz analizuje dynamikę opisywanej wyprawy, nastroj i kontrasty barw górskiej przestrzeni (ametysty, opale). Odnajduje w opisywanym utworze ślady fascynacji barokowych, estetykę okresu Romantyzmu i Młodej Polski, ale również dostrzega zapowiedź współczesnych nurtów, takich jak ekofilozofia. Zwraca uwagę na dodatkową wartość, którą niesie szkic Pollaka – utrwalanie krajobrazów, które już nie istnieją (Spisz). Podkreśla, że wyprawa do tak zwanej

„przebranej granicy” (Śląsk, Orawa, Spisz) na kilka dni przed pierwszą wojną światową ma na celu nie tylko zahartowanie ciała, ale również (a może przede wszystkim) ducha, dzięki kształceniu charakteru polegającym na ćwiczeniu się w wytrwałości i odwadze. Przede wszystkim badaczka wydobywa jednak z utworu znaczenie patriotyczne, wyprawa prowadzi bowiem do poszukiwań śladów polskiej kultury. Kolejny szkic poświęcony został wojewodzie śląskiemu Michałowi Grażyńskiemu i jego gawędom. Autorka dostrzega inspiracje wysokogórskim krajobrazem również w twórczości współczesnej pisarki Barbary Gawryluk, która w cyklu książek o świstaku Gwizdku i jego przyjaciółach przekazuje wiedzę o Tatrach i uczy poszanowania dla odrębności świata przyrody.

Powroty do książek i tematów to przede wszystkim kontynuacja eksplikacji książki-legendy *Kamienie na szaniec* Aleksandra Kamińskiego. Krystyna Heska-Kwaśniewicz zawsze podkreśla wyjątkowość tego dzieła i jego szczególnie ważne miejsce w swoim życiu, dlatego nie mogło zabraknąć tej pozycji również w trzecim tomie *Tajemniczych ogrodów*. Tym razem uwaga czytelnika skupiona zostaje na nurcie religijnym oraz recepcji książki Kamińskiego. W związku z ogłoszeniem roku 2012 „korczakowskim”, literackie powroty obejmują również twórczość Janusza Korczaka. Autorka zwraca uwagę na elementy hagiograficzne w biografii tej postaci. Przywołując świadectwa literackie, inspirowane osobą tego pedagoga, odwołuje się do wierszy Władysława Szlengła, Joanny Kulmowej, Anny Kamińskiej czy twórczości Igora Newerly.

Część zatytułowana *Poznań literacki* to przede wszystkim analiza twórczości Emilii Waśniowskiej oraz Emilii Kiereś. Heska-Kwaśniewicz zastanawia się nad fenomenem Poznania, który wciąż zaskakuje nowymi, obiecującymi autorami. Zwraca uwagę na „przestrzeń czułości” w poezji E. Waśniowskiej oraz na serię „Perełki Mili”, która została stworzona na cześć tej poetki przez plastyczkę i ilustratorkę Elżbietę Krygowską-Butlewską. Krystyna Heska-Kwaśniewicz odczytuje perełki jako zjawisko artystyczne uświetnione przez takich pisarzy, jak Liliana Bardyjewska, Zofia Beszczyńska, Joanna Papuzińska, Joanna Kulmowa, Wanda Chotomska. Niejako w tej samej konwencji, omawiając utwory Emilii Kiereś, badaczka podkreśla możliwości tej autorki oraz jej wyobraźnię, czystość przesłania i artyzm słowa.

Rozdział *Zabawy, gry i dorastanie* obejmuje opracowanie i nakreślenie krain dzieciństwa wyłaniających się z twórczości Melchiora Wańkowicza, Zbigniewa Lengrena i Ewy Nowak. Zestawienie ze sobą tych autorów pozwala czytelnikowi *Tajemniczych ogrodów* inaczej spojrzeć na współczesną powieść przygodową, detektywistyczną oraz literaturę dla dziewcząt. Melchior Wańkowicz ukazany zostaje przez Krystynę Heską-Kwaśniewicz jako autor doskonale pojmujący dziecięce postrzeganie przestrzeni. Badaczka zwraca uwagę na środki ekspresji i elementy ludyczne zawarte w jego powieściach. Przybliżyła również postać rysownika i autora opowieści *Borek, Topkek i Aza*. Lengren pobudzający wyobraźnię, rozwijający inteligencję i propagujący filozofię humoru, jak podkreśla badaczka, powinien zostać przywrócony

czytelnikom. K. Heska-Kwaśniewicz zwraca także uwagę na współczesną autorkę Ewę Nowak, która w swoich niezwykle popularnych, adresowanych do szerokiego kręgu odbiorców, książkach porusza problemy współczesnych nastolatków, stosując humor językowy i sytuacyjny, ale też niezwykle subtelnie ukazując wartości pozornie niemodne i odrzucane, nakazuje swoim czytelnikom weryfikację popularnych opinii.

Książki poświęcone dzieciństwu Jezusa to, jak stwierdza badaczka, przekrój różnych konwencji – od prostych po bardziej filozoficzne utwory przywołujące „moment wielkiego cudu”. Autorka skupia się na *Legendach Chrystusowych* szwedzkiej noblistki Selmy Lagerlöf. W kontekście rodzinnego spotkania przy wigilijnym stole przywołuje również kulinarne opowieści Małgorzaty Musierowicz zawarte w tomie *Na Gwiazdkę*. Oba teksty odwołują się do przestrzeni rodzinnej i zdaniem badaczki pobudzają do kontynuowania i umacniania tradycyjnych zachowań dzięki docenianiu roli, jaką świętowanie przy wspólnym stole odgrywa w budowaniu więzi rodzinnych.

Ostatni rozdział ukazuje dzieciństwo z perspektywy dorosłości. Julian Przyboś zostaje przedstawiony przez autorkę *Tajemniczych ogrodów* nie jako twórca Awangardy, ale jako znawca świata dziecięcego rozmiłowany w bajkach i baśniach ludowych. Poezja Przybosia pozwala podjąć temat predyspozycji psychiczno-literackich niezbędnych do tworzenia utworów dla najmłodszych. Uwagi o znaczeniu dzieciństwa w ludzkim życiu prowadzą badaczkę do dzienników wybitnych polskich pisarzy. Lektura wspomnień pozwala bowiem przywrócić czas przeszły oraz zachować literackie i rzeczywiste przeszerzenie w pamięci tych, którzy będą je czytać w przyszłości.

Można skonstatować, że w trzecim tomie *Tajemniczych ogrodów* czytelnik znajdzie zarówno rajskie ogrody (sensualistyczne opisy w książkach Emilii Kiereś i Małgorzaty Musierowicz), jak i ogrody jordanowskie, w których odnaleźć można intelektualne zabawy np. znawcy krainy dzieciństwa Melchiora Wańkowicza. Publikacja przypomina Ogrody Semiramidy składające się z piętrzących się jeden na drugim tarasów (kolejnych pokoleń), na których „rosną” drzewa i krzewy różnych gatunków i różnych czasoprzestrzeni (wojna, okupacja, współczesność). Badaczka pierwszy tom tej historycznoliterackiej wyprawy zadedykowała swoim dzieciom, które były dla niej inspiracją w świecie artystycznych i literackich podróży. Tym razem tom dedykowany jest kolejnemu pokoleniu - wnukom Zygmuntovi, Elżuni i Urszulce, bowiem jak autorka zaznacza we wstępie: „zmienia się czas, przychodzą nowe pokolenia, a tęsknota za poczuciem bezpieczeństwa i pięknem jest niezmienna” [s. 7].

Bibliografia

- Kopaliński W. (1991), *Słownik symboli*. Warszawa.
Lewandowicz-Nosal G. (2009), *Tajemnicze ogrody 2*. „Guliwer”, nr 4, s. 106–108.